

Федорчук І. В.

*викладач кафедри економіки підприємства,
фінансів та фінансово-економічної безпеки*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто й проаналізовано становище України на світовому ринку, її сильні та слабкі сторони у сфері інноваційної діяльності. Визначено, що одним із перспективних напрямів підвищення конкурентоспроможності країни є розвиток її інноваційної активності на основі використання досвіду розвинених країн.

Ключові слова: інноваційна система, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, державна підтримка, механізм, світовий ринок.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення Україна знаходиться на стадії формування нових взаємовідносин із світовим співтовариством. І від того, який напрям розвитку буде обраний, залежить, чи зможемо ми вийти на світовий ринок як гідні партнери та конкуренти або ж залишимося на тих позиціях, які займаємо зараз. Досвід останніх десятиліть свідчить про те, що основним фактором конкурентоспроможності країни є впровадження ефективних механізмів інноваційної політики, яка зможе забезпечити належний рівень розвитку економіки. Проте сучасні досягнення України у сфері інновацій, також як і особливості функціонування національної інноваційної системи, є недостатніми для забезпечення сталого розвитку національної економіки. Таке положення пов'язане багато в чому як з відсутністю фінансування інноваційної діяльності, так і з відсутністю ефективної державної системи підтримки та стимулювання науково-дослідної та інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку національної інноваційної інфраструктури та міжнародних відносин України у сфері інноваційної діяльності присвячені дослідження таких вчених, як Г. Андрощук, Ю. Бажал, Л. Бесчастний, В. Геєць, Б. Данилишин. Також дослідженням різних аспектів державного управління інноваціями та питаннями вибору форм, методів і інструментів реалізації державної інноваційної політики займалися О. Амоша, І. Галиця, А. Гальчинський, А. Поручник, та інших.

Незважаючи на велику кількість досліджень, недостатньо розглянутими залишаються проблеми формування ефективної системи управління інноваційними процесами в рамках національної стратегії інноваційного розвитку та питання сутності і структури державного механізму підтримки та розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Таким чином, **метою статті** є аналіз і оцінка нинішніх позицій України на світовому ринку; визначення найбільш сильних сторін внутрішнього потенціалу країни в сфері інноваційної діяльності та приведення його у відповідність із зовнішніми можливостями з метою підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки положення України на світовому ринку на сьогоднішній день необхідно розглянути позиції країни в міжнародних рейтингах (табл. 1).

Всі проаналізовані показники використовуються стратегічними інвесторам, політиками, громадськими організаціями та дослідниками для оцінки економічної ситуації і перспектив зростання економіки країни. Таким чином, в більшості рейтингів (за винятком індексу глобалізації КОФ) Україна щороку виявляється в останній чверті. Традиційно її сусідами залишаються країни Африки, Центральної та Латинської Америки.

Подібна ситуація ілюструється і міжнародними кредитними рейтингами, які характеризують спроможність країни своєчасно і в повному обсязі відповідати за своїми фінансовими зобов'язаннями, а також оцінюють

стабільність ділового, економічного та фінансового середовища. За даним міжнародних рейтингових агентств «Moody's Investors Service», «Fitch IBCA», «Standard & Poor's» Україна відноситься до країн з нестабільними умовами ведення бізнесу, несприятливим кліматом в податково-бюджетній і фінансово-кредитній сферах. Більш того, «Standard & Poor's» розцінює перспективи України як негативні [9].

Таблиця 1.

Позиції України в міжнародних рейтингах *

Назва рейтингу	Україна / Загальна кількість країн у рейтингу					Примітки
	2009	2010	2011	2012	2013	
Global Competitiveness Index of World Economic Forum	72/ 134	82/ 133	89/ 142	82/ 142	73/ 144	Оцінює здатність країн забезпечити високий рівень добробуту своїх громадян, сукупність інститутів, політик і факторів.
Innovative component GCI	66/ 134	80/ 133	88/ 142	93/ 142	79/ 144	Інноваційна компонента, що враховує технологічний рівень країни, її інноваційну активність в продуктивній та технологічній сферах розвитку.
Competitiveness Rating of World Competitiveness Yearbook	54/ 55	54/ 56	57/ 59	57/ 59	56/ 59	Щорічна доповідь про конкурентоспроможність країн, в якій проводиться аналіз впливу середовища держави на конкурентоспроможність підприємств.
The Doing Business Rating	139/ 178	145/ 181	147/ 183	149/ 183	152/ 183	Оцінює простоту ведення бізнесу в 10 областях регулювання підприємницької діяльності.
Index of Economic Freedom of Heritage Foundation	133/ 157	152/ 179	162/ 179	163/ 179	163/ 179	Оцінює 10 свобод - від майнових прав до підприємництва - в 184 країнах.
Corruption Perceptions Index of Transparency International	118/ 180	134/ 180	146/ 180	134/ 178	152/ 183	Ранжирує країни за рівнем корупції на основі експертних оцінок і опитувань громадської думки.
KOF Index of Globalisation	42/ 122	47/ 208	46/ 181	53/ 156	44/ 208	Індекс охоплює питання глобалізації, глобального зв'язку інтеграції.

* сформовано за джерелами [11].

З цього слід зробити висновок, що в майбутньому не слід покладатися на підтримку іноземних інвесторів і масовий приплив іноземного капіталу в країну. Найбільш доступним джерелом коштів для активізації інноваційної активності в межах країни залишається український капітал (власні кошти підприємств, бюджетні кошти, різні фонди і т.д.) і ключовим фактором успіху в цьому процесі є зважена державна політика щодо активізації інноваційної сфери і залучення інвестицій у перспективні сектори економіки.

Проте сьогоднішні реалії державного управління інноваційним розвитком країни такі:

1. Діяльність органів виконавчої влади в Україні є неузгодженою.
2. Статус державних інноваційних програм, механізмів їх формування та впровадження законодавчо не визначені.
3. Економічна та політична ситуація в країні не сприяє виникненню та активізації попиту на інновації.
4. Національна інноваційна система фактично не створена.
5. Система державного стимулювання інноваційної діяльності відсутня.

Все це вказує на необхідність зміни системи державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності. Політика в сфері міжнародного співробітництва неефективна через відсутність власної національної інноваційної системи і, як наслідок, необхідної інноваційної інфраструктури. Таким чином, важливим кроком у цьому напрямку є створення механізму розвитку інноваційної діяльності в межах країни.

Для України, як і для інших країн з економікою, що розвивається, придбання знань за кордоном – це кращий спосіб підвищити свою конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Таким чином, головною можливістю ринку на сьогоднішній день для України є вивчення та аналіз досвіду державної підтримки інноваційної діяльності в різних країнах світу.

Кожна країна має свої особливості та пріоритети розвитку інноваційної діяльності. Однак у багатьох з них є спільні риси.

У багатьох країнах світу, таких як США, Японія, Індія, Китай, країнах Європи, головним об'єктом механізму державної підтримки інноваційної діяльності є малі та середні підприємства держави, адже саме вони є головними генераторами інноваційних ідей та підприємницьких пропозицій.

На сьогодні частина малих і середніх підприємств держави у валовому національному продукті США становить більше ніж 50%, в Європі – від 60% до 90%, в країнах Азії – від 20% до 69% [6]. Цим і пояснюється така активна позиція урядів даних країн в підтримці саме малого бізнесу, на відміну від уряду України. В Україні цей показник не перевищує і 10%.

В якості забезпечення системи механізму державної підтримки у вищезгаданих країнах виступають різні програми і законодавчі акти. Однією з перших країн, яка почала активну політику державної підтримки інноваційної діяльності, є США. На сьогодні США посідає перше місце за рівнем ВВП серед усіх країн світу [11].

Для досягнення запланованих цілей в США розроблений ряд програм, які фінансуються з державного бюджету. До основних з них відносяться:

1. Програма інноваційних досліджень в малому бізнесі. Основними суб'єктами в рамках даної програми виступають 11 надзвичайно великих федеральних міністерств і національних агентств, які готують тематичні плани НДДКР і проводять конкурси з розподілу субсидій, грантів або контрактів серед малих і середніх підприємств, головним завданням яких є генерація інноваційних ідей і розробка інноваційних пропозицій для вирішення науково-технічних проблем держави.

2. Програма трансферу технологій малого бізнесу. Головними суб'єктами в рамках даної програми виступають урядові відомства, які надають фінансову та технічну допомогу малим і середнім підприємствам у створенні спільних з некомерційними дослідними інститутами підприємств або тимчасових об'єднань, спрямованих на розробку нових технологій.

3. Програма «Інвестиційні компанії малого бізнесу». Головними суб'єктами підтримки інноваційної активності малих і середніх підприємств є

комерційні приватні підприємства, які надають акціонерний капітал, довгострокові позики, облігаційні позики, а також послуги фінансового менеджменту на основі гарантійних зобов'язань агентства та за умови участі в майбутніх прибутках малих і середніх підприємств.

4. Програма «Ділові інформаційні центри». Головними суб'єктами є інформаційні центри, які сприяють застосуванню новітніх високотехнологічних методів роботи в малому бізнесі на основі застосування сучасної апаратури, комунікаційних систем і програмного забезпечення.

5. Програма «Корпус консультантів з числа колишніх топ-менеджерів». Головним суб'єктами даної програми є добровільні консультанти, що надають безкоштовні консультації з технічних, організаційних і фінансових проблемам діючим підприємствам і початківцям.

Координує усі розроблені програми «Адміністрація малого бізнесу».

Досвід США свого часу використовувала і Японія [11]. Суб'єктом, який координує діяльність всієї національної інфраструктури підтримки і розвитку малого і середнього бізнесу, а також реалізує стратегію уряду в частині інноваційної діяльності є Державне агентство малого і середнього підприємництва. Крім того, значний вплив на інноваційну активність Японії надає Організація підтримки МСП та інноваційного розвитку регіонів Японії і Японська торгово-промислова палата.

Крім цього, для розвитку національних технопарків урядом країни розроблені спеціальні програми [7]:

1. «План розвитку технополісів», що передбачає надання субсидій, низькопроцентних позик для венчурного бізнесу, зниження оплати за оренду промислових потужностей і будівель.

2. «План розміщення наукового виробництва», що передбачає територіальну концентрацію регіональних виробництв та їх об'єднання за спеціалізацією.

3. «План базових досліджень», який сприяє розвитку підприємств на початкових етапах його існування.

Саме орієнтація на створення технополісів є особливістю японської економіки.

Дещо інший підхід застосовується в Індії, Нідерландах і Південної Кореї. Характерною рисою інноваційної системи цих країн є те, що підтримка надається експортно-орієнтованим галузям економіки. Так, державною підтримкою інноваційної діяльності в Індії займаються [8]:

1. Міністерство малого та середнього підприємництва, яке координує діяльність всієї інноваційної інфраструктури.

2. Національна корпорація малого підприємництва сприяє створенню нових підприємств і забезпечує промисловий розвиток в державі.

3. Незалежна асоціація «Технологічні парки програмного забезпечення Індії», заснована урядом для прискорення розробки програмного забезпечення та нарощування експорту в цій сфері.

Головним органом, який відповідає за інноваційний розвиток в Нідерландах, є Нідерландська інноваційна платформа [11], яка розробила програму «Нідерланди 2020», що передбачає основні пріоритетні напрямки розвитку економіки: входження в міжнародну систему інноваційних розробок, розподіл інновацій за галузями економіки, консолідація промислового сектора в області інновацій і збільшення інновацій в сфері послуг.

Ще одним варіантом розвитку інноваційної системи держави є орієнтація на іноземні інвестиції та імпорт інновацій. Так, Ірландія і Китай використовують різні стимулюючі засоби для іноземних компаній з метою створення ними спільних з ірландськими або китайськими підприємствами проектів.

Так, в Китаї був прийнятий закон, згідно з яким іноземні компанії могли вийти на китайський ринок тільки заснувавши спільне підприємство з китайською фірмою. Американські, європейські, японські та тайванські виробники електронного устаткування в масовому порядку стали розміщувати в КНР свої виробництва і давати великі підряди місцевим компаніям, що

дозволило Китаю вийти на друге місце в світі після США за обсягом виробництва електронного устаткування [3].

В Ірландії для залучення іноземних інвестицій було створено Управління індустріального розвитку, відділення якого відкриті по всьому світу і займаються наданням іноземним компаніям різних фінансових і податкових пільг для залучення їх в країну.

Певні особливості має і інноваційна система Великобританії. Першою особливістю є проведення інновацій в суспільній сфері. Другою рисою інноваційної системи країни є інновації в державній сфері, а саме програма електронного підприємництва.

Таким чином, виходячи з результатів дослідження можна сформуванати спрощений механізм державної підтримки інноваційної діяльності, суть якого полягає в тому, що уряд і державні установи мають забезпечити належний рівень нормативно-правової бази в сфері стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Механізм може бути покладений в основу формування і розвитку ефективної національної інноваційної системи, яка дозволить активно розвивати інноваційну діяльність вітчизняних підприємств і підвищити їх потенціал для виходу на міжнародні ринки. Тільки в цьому випадку можливий вихід України на світову арену як конкурентоспроможної країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день однією з головних проблем України залишається формування фундаменту для ефективної її роботи на міжнародних ринках. Найбільш перспективним варіантом підвищення конкурентоспроможності країни є активізація інноваційної діяльності, що неможливо без діючих механізмів забезпечення сприятливих умов для міжнародної комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, що відповідають взаємним інтересам українських та зарубіжних партнерів, адаптації української нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності до світової практики.

В дослідженні виявлено чинники, які на сьогоднішній день впливають на інноваційну активність країни і доведено, що найбільш ефективним шляхом її підвищення є застосування досвіду розвинутих держав. На основі аналізу специфіки інноваційної діяльності різних країн світу сформований спрощений механізм.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на формування взаємозв'язків між елементами інноваційної системи в межах країни і розробку механізму їх взаємодії з міжнародними інститутами.

Список використаної літератури

1. Амоша О. І., Булеєв І.П., Шевцова Г.З. Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика // Економіка промисловості. – 2007. – №1. – С. 3-9.
2. Андрощук Г. Проект Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. – К.: Парламентський видавничий дім, 2009// kno.rada.gov.ua.
3. Антонюк Л. Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, – 2003. – 394 с.
4. Бажал Ю. М. Економіка інноваційних процесів // Вісник Інституту економічного прогнозування НАН України. – 2002. – №1. – С. 3-17
5. Бесчастный Л. Тенденции на мировом рынке капиталов и их влияние на инвестиционную деятельность в Украине // Экономика Украины.– 2001. – №3. – С. 4-12.
6. Василенко В.О., Шматко В.Г. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник / За ред. В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, Фенікс, 2003. – 440 с.
7. Галиця І. О. Трансформація характеру менеджменту у контексті активізації інноваційно-інвестиційних процесів // Механізм регулювання економіки. – 2011. – №1. – С. 67-72.
8. Гальчинский А. Экономическая наука: проблемы методологического обновления // Экономика Украины.– 2007. – №3. – С. 4-12.
9. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. –

Харків: Константа, – 2006.– 272 с.

10. Данилишин Б., Куценко В. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти // Вісник НАН України.– 2005.– №9. – С. 26-35.

11. Касьяненко В. О. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні // Маркетинг та менеджмент інновацій. – 2011.– №4, Т. 2. – С. 200-204

Annotation. The article considers and analyzes the position of Ukraine at the world market, its strengths and weaknesses in the field of innovative activities. It is determined that one of the promising directions in increasing the competitiveness of the country is the development of its innovative activity basing on the experience of developed countries.

Keywords: innovative system; innovative activity; innovative development; government support; mechanism; the global market.

Аннотация. В статье рассмотрено и проанализировано положение Украины на мировом рынке, ее сильные и слабые стороны в сфере инновационной деятельности. Определено, что одним из перспективных направлений повышения конкурентоспособности страны является развитие ее инновационной активности на основе использования опыта развитых стран.

Ключевые слова: инновационная система, инновационная деятельность, инновационное развитие, государственная поддержка, механизм, мировой рынок.